

چکیده

خانه عنصر اصلی و کهن هر زیستگاه انسانی و بارزترین نماد فرهنگی است که در خود سنن ساختمان‌سازی و میراث معماری بومی را که از نسلی به نسل دیگر منتقل شده، متجلی می‌سازد. در یک محیط مصنوع سنتی، اصول معماری خانه‌های دوره‌های مختلف، از یک روند متداوم تبعیت می‌کنند که شناخت آن از راه مطالعه سیر تحول تاریخی امکان‌پذیر است. بررسی منابع مربوط به مطالعه معماری خانه‌های تاریخی ایران روشن می‌کند که منابع اندکی به خانه‌های دوره صفوی و ماقبل آن پرداخته‌اند. همچنین تعداد انگشت‌شماری از منابع دیدگاه تاریخی را به عنوان گرایش محوری خود مد نظر داشته‌اند. بنابراین پاسخ روشنی برای این سؤال که: معماری خانه‌های سنتی در یک حوزه فرهنگی، چگونه و به چه دلایلی متحول می‌شوند و روش مطالعه این تحولات چیست، ارائه نشده است.

هدف این رساله، مطالعه و شناخت خانه‌های قرون هشتم و نهم ه.ق دشت یزد-اردکان و بررسی سیر تحول آنها است. در قرن هشتم ه.ق خاندان مظفری در این منطقه و بخش‌هایی از جنوب و مرکز ایران قدرت فراوانی داشتند، از این رو خانه‌های شکل گرفته در این عصر به نام گونه مظفری معرفی شده‌اند. علی‌رغم نام آن، این گونه تنها به دوره مظفری محدود نشده و تا دوران تیموری ادامه یافته است.

در اینجا با تکیه بر مبانی فکری گونه‌شناسی تاریخی که در اواسط قرن بیستم میلادی شکل گرفته و تا به امروز توسعه یافته، به ویژه مکتب موراتوری، ابتدا اصول حاکم بر معماری خانه‌های مظفری دشت یزد-اردکان و اشتراکات آنها با بناهای شاخص هم‌دوره که تاریخ مشخصی دارند، استخراج شده است. سپس با اشاره به قواعد ساخت خانه‌های متقدم و متأخرتر، عناصر ثابت و متغیر معماری خانه مظفری شناسایی و چگونگی تغییر و تحول آنها بررسی شده است. چنین رویکردی در مطالعات خانه‌های ایرانی به ندرت به کار گرفته شده است.

محصول اصلی این تحقیق شناخت خانه‌های مظفری دشت یزد-اردکان به عنوان قدیمی‌ترین نمونه‌های پابرجای شناخته شده در ایران و بررسی نقش مهمی است که در تحول پلان چهارصفه دارند. علاوه بر این با اشراف به گونه مظفری و بررسی آن در کنار گونه‌های متأخرتر منشاء عناصر پایدار معماری خانه‌های ادوار بعدی مانند حیاط مرکزی و باغچه، بادگیر، ایوان، اتاق زیر بادگیر و دالان‌های ارتباطی و چگونگی تحول آنها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. مطالعه روند گونه‌شناسی به روشنی نشان داد که گونه‌های جدیدتر، متنوع‌تر و فضاها را آنها تخصصی‌تر هستند. این دستاوردها، زمینه مساعدی برای مطالعات آینده معماری خانه‌ها و زندگی عامیانه مردم مرکز فلات ایران فراهم می‌آورد. همچنین گونه‌شناسی خانه مظفری به عنوان متعددتری واحدهای شکل دهنده محیط‌های مصنوع این دوره، امکان شناخت عمیق‌تر شهرها و بافت‌های قرون میانه اسلامی منطقه را فراهم می‌کند.

کلید واژه‌ها: خانه مظفری، دشت یزد-اردکان، گونه‌شناسی، سیر تحول، ایوان، چهارصفه.